

שרה דיתשי

גרנו בביזרט שזה בערך שעה מתוניס. הגרמנים היו בביזרט הרגו יהודים, אנחנו ברחנו אחר כך לתוניס. אני ילידת 1934 כשפרצה המלחמה אני הייתי בת חמש, אחי הגדול היה בן שש ואחי הקטן בן שנתיים. כששמענו שהגרמנים מגיעים ברחנו לבית הקברות אחר כך חפרו בורות, אבל עוד לפני שהחפרות הסתיימו ברחנו להסתתר ביער איפה שיש מלא עצים כדי שיכסו אותנו, כל המשפחה התחבאה ביער שמענו את המטוסים וההפצצות שנזרקות. לאחר מכן ברחנו לבורות העמוקים שחפרו התחבאנו שם ואנו עוד שומעים את המטוסים עוברים וההפצצות, בנוסף גם שומעים צעקות של אנשים, משפחות שהיו 200 מטר מאתנו נהרגו מההפצצות. שמענו צעקות ואף אחד לא יכול היה לעזור להם, מתו הרבה הרבה אנשים. אחר כך אנחנו ברחנו לתוניס, אחות שלי יש לה ארבע ילדים, דוד שלי הצליח להבריח את הילדים שלו לתוניס אבל הוא לא הצליח לברוח – הרגו אותו. גם את בעלה של אחות שלי אימא שלי בעלי הרגו, לדודה שלי היו ארבעה ילדים קטנים ולדודה של בעלי הייתה בת אחת, היא הייתה צעירה והיא נשארה עם הילדה. שברחנו לתוניס אימא שלי החביאה אותנו איפה שהסוסים, בתוך הקש של הסוסים היא הכניסה אותנו לשם שלא יראו אותנו היא פחדה, שמה התחבאנו היא אמרה לנו: "אל תעשו רעש, אל תבכו" היינו קטנים. אחר כך, לקחו אותנו לבית ספר יהודי ובו היה אולם גדול מאוד, ידעו שבאנו מביזרט. לאף אחד לא היו בגדים, לא בית, שום דבר הכול הלך, כל אחד סידר לעצמו מקום לינה היה רק מזרן ושמיכה. לא היה לנו אוכל, הייתה שם מסעדה שהיינו הולכים אליה כדי לאוכל, כל אחד בתורו- אחד אחרי השני. בבוקר הביאו לנו חלב ושמן דגים, שמן חם מאוד. הייתה אחות עם מזרק ואמרו לנו שמי שלא יאכל יקבל זריקה – היינו קטנים, שתינו. בצהריים הלכנו לאותה מסעדה היה חלון שאליו כל אחד ניגש, שם את הצלחת שלו והביאו לנו מקרוני עם תולעים. אמרתי לאימא שלי "יש תולעים מסתובבים" והיא אמרה: "למות יותר טוב?! תאכלי!". זה מה שאכלנו. הייתי חולה הרבה עשו לי זריקה, סבלנו הרבה. הגרמנים נכנסו לבית הספר וראיתי אותם מקרוב כמו שאני רואה אותך. היו אתנו סבתא וסבא שלי, שלושה דודים ודודה, וכששמענו שהם באים לקחנו מזרן גלגלנו את דוד שלי בתוך המזרן וכולנו התיישבנו עליו כדי שהגרמנים לא ייקחו אותנו, מסכן. אחר כך הגרמנים רצו לקחת את דודה שלי מהר היא לקחה את אחי הקטן ואמרה: "תינוק שלי, תינוק שלי, תינוק שלי" בסוף לא לקחו אותה. דוד שלי ראה שהגרמנים יצאו, הוא יצא והם תפסו אותו. שלושה דודים עבדו אצל הגרמנים כמעט עשו להם את המספר על היד, סבלנו. אחרי שהגרמנים יצאו מאצלנו שמענו רעש, מולנו היה בית בן חמש קומות כשיצאנו ראינו אישה צעירה ויפה מוטלת על הרצפה הגרמנים רצו לתפוס אותה לכן היא זרקה את עצמה מקומה חמישית ומתה מסכנה. כל זמן המלחמה לא היה לנו אוכל, לא סוכר, כלום. הגרמנים מפחידים אם היית רואה אותם - מפחידים. הערבים הראו להם את הבתים שבהם התגוררו היהודים. אני חושבת שלפני פסח באו מאלג'יריה צרפתיים ובאו אמריקאים בשביל להציל אותנו, זה היה יום שישי, הם נכנסו לבית הספר וככה הכירה דודה שלי את בעלה שהגיע מאלג'יריה כדי להילחם נגד הגרמנים והתחתנה איתו.

הם הביאו לנו סוכריות, עוגות, לקחו אותנו לתיאטרון במשאית ונתנו לנו צעצועים. בגדים לא היו לנו, אמריקה שלחה הרבה בגדים יד שנייה ונעליים ואז כל אחד היה הולך לבחור ביגוד לילדים שלו ככה התלבשנו. כשנגמרה המלחמה חזרנו לביזרט אבל לא היה בית ולא כלום, סבא שלי השכיר בית וגרנו איתו. אני זוכרת שהייתה רכבת שפתחו בה את כל החלונות והכניסו את הילדים, קודם כל את כל הילדים אחד על השני.

כשחזרנו לביזרט לא היו מספיק מורות בבית הספר אפשרו לנו ללמוד חצי יום, שבוע בבוקר ושבוע אחרי הצהריים. אח שלי היה בן שמונה אמרו לו שהוא לא יכול להמשיך ללמוד, אחי השני שהיה בגיל תשע אמרו לו שהוא לא יכול להמשיך ללמוד ואני כשהגעתי לגיל עשר לא אפשרו לי להמשיך ללמוד. אני זוכרת שלפני שברחנו אמרתי לאימא שלי שאני רוצה לקחת את המזוודה עם כלי הקריסטל – כוסות, צלחות שהיו לנו לסעודת יתרו אז אימא שלי אמרה לי: "איפה לקחת, שום דבר רק לברוח, לא לקחת כלום". כשחזרנו לא היה לא בית ולא שום דבר חזרנו לאפס. לא היה לנו כלום, הכנו עוגה מתמרים במקום עם סוכר ונתנו לנו אבקת ביצים, לא היה לנו איפה לבשל. הייתה לנו רק פינה לישון, אני זוכרת שהיה אולם בית ספר גדול עם עמוד באמצע, וכל המשפחות היו ישנות באולם. הייתה מישהי ששמרה עלינו היה לה ולבעלה חדר קטן לידינו. מה אני אגיד לך, אולי 50 משפחות ויותר היה

צפוף מאוד לא היה שום דבר, היה מזרון ושמיכות אפילו כריות לא היו. בבוקר גלגלנו את השמיכות והן שימשו ככיסאות ובלילה פותחים את זה וישנים. היינו בתוניס עד שנגמרה המלחמה, כשחזרנו לביזרט היו מקומות שהיו סגורים בגדרות ככה שלא יכולנו להיכנס. הכול היה סגור, לא היה כלום. ביזרט הלכה כולה – בנו אותה מחדש, היינו שומעים אנשים צועקים "תצילו אותנו", תצילו אותנו" ואני קטנה ואני רואה את כל זה. לא כולם חזרו מהר לביזרט, אבל סבא שלי רצה לחזור. מי שלא טעם את המלחמה לא יודע מה עברנו. לסבא שלי הלך הכול. ערבי אחד- כושי שעבד אצל סבא שלי שאל אותנו מה הוא רוצה אז סבא שלי ביקש ממנו רק לחם לילדים, לנכדים שלו. הוא היה נהג של אבא של סבא שלי לפני המלחמה, אחרי המלחמה סבא שלי היה עני. אימא שלי פחדה שייקחו את אחים שלי לצבא, היא חשבה שנישאר כל החיים בביזרט.

אח שלי עבד מגיל תשע, אח שלי גם למד מקצוע, אני למדתי ספרות, הייתי ספרית היו לי פטריות בידיים, אין לי זרימת דם טובה בידיים ולכן לאחר שש שנים שעבדתי הרופא אמר לי שאסור לי להמשיך לעבוד אם אני רוצה לחיות. אז למדתי לתפור, סבתא שלי אמרה לי: "תראי את דודה שלך היא תופרת, רק בשבילך, בשביל הילדים זה טוב" עשיתי את זה אבל בלי אהבה.

אימא שלי הגיעה לארץ עם שני אחים שלי שמונה חודשים לפני ב-54, אימא שלי הייתה גרושה גדלנו עם סבא וסבתא שלי. לארץ הגענו בשנת 1955 הייתי כבר נשואה הבן הגדול שלי היה בין חצי שנה בארץ נולדו לי עוד ארבעה בנים ובת, הייתי בת 19 כשהתחתנתי. הגעתי לארץ ב-55, ב-56 לקחו את בעלי לצבא הוא שירת בחיל רגלים גדוד 15 אמרתי מספיק לי מהמלחמות, אמרתי בסדר הילדים יגדלו לא יהיו מלחמות יהיה שלום, הילדים שלי שירתו בצבא גם הנכדים שלי.

אחים שלי נפטרו, הקטן נפטר בגיל 68 לפני שמונה שנים אחרי שבעלי נפטר, ואחי הגדול נפטר לפני שנתיים. נשארתי רק אני.

יש לי נכדה שיש לה בת- יש לי נינה, והנכד - אח שלה יתחתן במאי, כולם גדולים. יש לי נכדים קטנים מהבת שלי: הראשון בן שש עשרה, השני יהיה בן שתיים ערה בפסח, השלישי בן חמש והרביעי בן שנתיים וחודשיים.

כל המשפחה של אימא שלי ושל בעלי גרו בצרפת יש לי רק דוד אחד שגר בישראל והוא נפטר. בעלי היה ציוניסט, פטריוט. הוא למד לבד עברית היו שואלים אותו אם הוא נולד בישראל. הוא היה פקיד טכני, הוא רצה ללמוד הוראה עשה מבחנים והצליח, אבל אמרו לו אשתך היא צריכה לפרנס את עצמה ואת הבן ואתה תאכל, תלמד הכול בלי כסף. אני רצתי ללמוד חצי שנה קורס ספרות ואימא שלי זיכרונה לברכה לא יכלה לעזור לי לממן את הקורס בסוף בעלי עבד כפקיד טכני כדי לפרנס אותנו ושאוכל ללמוד ספרות.

בעלי ואני היינו שכנים, הייתי בת שש עשרה, הוא טס שנה לצרפת וכשחזר גדלתי קצת. היינו צריכים לעלות כבר לישראל הכול היה מוכן חיכינו רק לתאריך, הוא אמר שהוא רוצה להתחתן איתי אימא שלי הכירה את המשפחה שלו. רציתי לבוא לישראל ולהתגייס לצבא אז הוא "תפס אותי" אימא שלי הסכימה שנתחתן אבל חיכינו שלוש שנים עד שהייתי בת 19 והתחתנו.

אח שלי לא יכול היה לחכות יותר אני הייתי כבר בהריון הוא אמר "עכשיו תגידי לי שנחכה עד שתלדי, אחר כך בר מצווה של הבן, יותר אני לא נשאר פה". אח שלי היה פטריוט. כשהייתי בחודש שמיני אימא שלי ואחים שלי עלו לארץ ואנחנו עלינו לארץ שהבן שלי היה בן חצי שנה. שמו אותנו בבית גוברין בצריפים ליד ירושלים.

אחרי חצי שנה באנו לבאר שבע גרנו בצריף מעץ שלוש שנים ואז עברנו לשכונה ד', נחל עשן ועכשיו אני גרה עם הבת. בעלי תמיד היה חולה מהמלחמה, מהפחד לא יודעת ממה הוא לא רצה להגיד סבל מסכן, סבל. ועבד ב"סולל בונה" עד שהוציאו אותו לפנסיה מוקדמת בגיל 57, סולל בונה נסגר.

אחי הגדול היה נכה מלחמה הוא היה הנהג של משה דיין אחר כך היה מוביל משאיות עם בניזין אז זה התפוצץ עליו. מהפיצוץ נעשה בור של כמה מטרים אחי היה בלי הכרה וזה שהיה אתו יכל לצעוק ולהזעיק עזרה – העזרה הגיעה אבל אנחנו לא שמענו כלום ממנו במשך שבועיים. אני חלמתי שהוא רוצה אותנו, שנציל אותו. כשראינו אותו היה לו ברזל גדול ברגל ועל כולו היו סימנים מהפצצות, היה

חולה מאוד. אחר כך משה דיין רצה שהוא יהיה הנהג שלו אבל סבתא שלי אמרה שהיא לא מוכנה לראות עוד דם, בגדי מלחמה ואחי שמע בקולה.

כולם מכירים אותי בשם "פולרט" לא בשם רחל רק בתעודת זהות רשום רחל. אימא שלי אהבה אותי והיא הייתה קוראת לי "צילה" אז השכנים חשבו שקוראים לי צילה. דודה שלי, אחות של אימא שלי יש לה שלושה בנים ושתי בנות היא הייתה גרה בצרפת אבל עכשיו היא גרה באשדוד, שאלו אותה איך היא רוצה לקרוא לבת שלה אז היא ענתה – פולרט. היא כל כך אהבה אותי שקראה לבת שלה פולרט.

כל לילה אני רואה את כל מה שעברנו הייתי קטנה אבל אני זוכרת את זה טוב מאוד. אם תשאלי אותי מה אכלתי אתמול או מה קרה אתמול אני לא זוכרת אבל את מה שעבר עלינו במלחמה אני זוכרת טוב. כשחזרנו לביזרט היינו עוברים ממקום למקום, לחפש איפה יש מקום שאפשר להתחבא בו, בתים נהרסו, כל אחד רצה לחזור לבית שלו כדי להציל את מה שנשאר אבל לא נשאר כלום, רק אדמה. ברחנו לתוניס פעמיים, בפעם הראשונה אימא שלי לא הייתה מוכנה לקחת איתה כלום וכשחזרנו הבית היה בסדר. בפעם השנייה ברחנו וכשחזרנו הכול הלך... לא לקחנו אתנו כלום, רצינו רק לברוח להציל את עצמנו. אני הייתי קטנה אבל אני זוכרת שהיו מכניסים את התינוקות מהחלונות של הרכבת, מכניסים את הילדים – רק לברוח!

ביזרט הייתה יפה, סבא שלי סיפר לי שהיא הייתה כמו וונציה היו עוברים ממקום למקום בעזרת סירות. היה הרבה מים, ים בכל מקום. מאוחר יותר יבשו את כל המים. פעם הגיעה אונייה אנגלית לביזרט לנו היה פספורט אנגלי אז נכנסו לאונייה. באונייה ראינו דברים שבחיים לא ראינו היה שם לחם לבן כמו ספוג – אף פעם לא ראיתי לחם כזה, חתכו לנו פרוסת לחם. אבל כשנכנסה אונייה מישראל לביזרט עם דגל ישראל היו זורקים על היהודים שבאונייה אבנים והם לא פחדו. היו הרבה מלחמות בביזרט, היו מלחמות בין הצרפתים לערבים השחורים – סיניגל. מי חשב שאני אראה את הגרמנים ממרחק כל כך קרוב, ממש מפחיד לראות אותם. בביזרט לא ראינו גרמנים אבל כשהיינו בתוניס ראינו את הגרמנים בבתיים של היהודים, יש לי דודים שכמעט עשו להם מספר על היד. עשו בתוניס הרבה חפירות אני זוכרת הייתי קטנה והייתי קופצת, היינו מתחבאים כששמענו את האזעקות – כמו שיש פה.

הכרתי יהודי אחד מגרמניה שהתחתן עם נוצרייה הוא היה עובד עם בעלי הוא לא רצה לעשות ברית מילה לבנים שלו בגלל שהוא פחד שידעו שהם יהודים. הוא אמר שבגלל ברית המילה יודעים מי יהודי. למרות שרק כשהאימא יהודייה הילדים יהודים, אם האימא נוצרייה הילדים לא יהודים כלל. אנחנו, הילדים היינו קטנים ואימא שלי אף פעם לא סיפרה לנו מה היה במלחמה אני מספרת את כל הדברים שאני זוכרת בתור ילדה קטנה, העיניים שלי ראו הכול. היינו תמיד בחושך היה אסור להדליק את האור שלא יתפסו אותנו, היה חושך מצריים.

לפני המלחמה עם הגרמנים היינו ביחסים טובים עם שכנו הערבים, לא היה פחד לא כלום. בתוניס היה יותר טוב מישראל- לומדים עברית בבית הספר והיהודים היו יותר דתיים. אבל אצלנו בביזרט היה שלטון צרפתי לכן היו חופשים בבית הספר רק בחגים הנוצריים לא בחגים שלנו, רק ביום הכיפורים לא היינו הולכים לבית הספר.

בתקופת המלחמה לא יכולנו לחגוג את החגים, לא היה לנו אוכל, לא בגדים. הדבר היחיד שאני זוכרת שאכלנו זה מקרוני.

הגרמנים הרגו לדודה שלי את בעלה, היא נשארה עם הילדים הקטנים שלה היו לה שלוש בנות ובן. בעלה דאג שהם יברחו קודם – קודם כל האישה והילדים. היו להם חיים טובים לפני המלחמה. כל המשפחה שלנו ברחו לצרפת רק אנחנו באנו לישראל – בעלי היה פטריוט, אהב את ישראל. מוקדם או מאוחר כל היהודים יבואו לישראל. סבא שלי היה חכם מאוד, היה רב גדול. היו באים לסבא שלי ואומרים לו "אדון כהן שנה הבאה אנחנו באים לישראל" הוא היה אומר להם "אתם לא תבואו לישראל, אתם יודעים מתי תבואו לישראל רק כשהיה לכם רע, עכשיו טוב לכם במקום בו אתם גרים". כל פעם שקורים דברים רעים אנשים עולים לארץ.

היהודים בגרמניה לא רצו להאמין שהגרמנים יכולים לעשות להם ככה, יש יהודים חכמים שברחו ויש כאלה שנשארו ומתו. לא רצו להאמין, מי חשב שהגרמנים יעשו ככה ליהודים. סבא וסבתא שלי נפטרו

בישראל, דוד שלי נפטר בצרפת אבל הביאו אותו לקבורה בישראל. אבל יש גם אנשים מהמשפחה שקבורים בצרפת, אבא שלי קבור בצרפת. סבא וסבתא שלי הגיעו לישראל כמה זמן אחריו, הם כבר היו מבוגרים ולא הספיקו לראות כלום מישראל היה חשוב להם להגיע ארצה כדי שיקברו בישראל כשימותו- וזה מה שקרה. פעם היה קשה לצאת, לטייל בארץ, לנסוע לירושלים מי שלא היה לו כסף לא היה יוצא, לא כמו היום. הדבר היחיד שאני רוצה שיהיה זה שלום.